

การท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตามรอยวรรณกรรมพื้นถิ่นและบุญบั้งไฟพญานาค
อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย

Religious Tourism in the Footsteps of Local Literature and
Naga Boon Bang Fai, Rattanawapi District, Nong Khai Province.

จีณัสมา ศรีหิรัญ Jenasama Srihirun^๑ คมม์ เพชรอินทร Kom Pechinthorn^๒
สินีนารถ เสือสูงเนิน Sineenat Suasungnern^๓ นรัญญา พลเยี่ยม Naranya Polyia^๔
ศิริธร โคกขุนทด Siritorn Kokkhuntod^๕

Received: April 3, 2021

Revised: May 20, 2021

Accepted: August 9, 2021

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาและส่งเสริมอัตลักษณ์วรรณกรรมพื้นถิ่นและตำนานบั้งไฟพญานาค อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ๒) เพื่อออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตามรอยตำนานบั้งไฟพญานาคและวรรณกรรมพื้นถิ่น ของอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ประชาชนชุมชน เจ้าหน้าที่ของภาครัฐ ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่วิจัยมากกว่า ๑๐ ปี ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษางานวิจัยเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ตรวจสอบความถูกต้องของการเก็บข้อมูลแบบสามเส้า มีการวิเคราะห์เนื้อหา และการบรรยายเชิงพรรณนา การวิจัยพบว่า ๑) วรรณกรรมพื้นถิ่นที่พบในอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย ได้แก่ ตำนานท้าวศรีธนมโนห์รา ตำนานสังข์สินไชย ตำนานบั้งไฟพญานาค สำหรับตำนานของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในอำเภอรัตนวาปี ได้แก่ ตำนานพญานาคเศียรช้างเผือก วัตรราชโพนเงิน และตำนานรอยพระพุทธบาท วัดพระบาทนาหงส์ ๒) ค้นพบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตามรอยตำนานบั้งไฟพญานาคและวรรณกรรมพื้นถิ่น ๒ เส้นทาง คือ เส้นทางล่องเรือไหว้พระ ๙ วัด ริมแม่น้ำโขง และเส้นทางทำบุญออกพรรษาชมบั้งไฟพญานาค

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวเชิงศาสนา, อัตลักษณ์ท้องถิ่น, วรรณกรรมพื้นถิ่น, บุญบั้งไฟพญานาค

^{๑,๒,๓} วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ International College, Rajamangala University of Technology Krungthep, Bangkok, Thailand

^{๔,๕} คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น Faculty of Business Administration and Accountancy, Khon Kaen University, Thailand

corresponding author E-mail: jenasama.srihirun@gmail.com

Abstract

The objectives of this research were to 1) study and promote identity, local literature, and Naga fireball legend Rattanawapi district, Nong Khai province to be a religious tourist attraction. 2) to design a religious tourism route, Follow in the footsteps of fireball legends, naga, and local literature in Rattanawapi district, Nong Khai province. The key informants were the community philosophers and government officers who have been domiciled in the research area for more than 10 years, this research article was designed by Qualitative Research. To study relevant documentary research. In-depth Interviews (IDI) and Participant Observations were the research tools and Validation of data collection used the Triangulation investigation including Content Analysis and Descriptive research. The research found that 1) local literature found in Rattanawapi district, Nong Khai province, including the legend of Thao Sri Thonamanohra, Legend of Sang Sinsai, and Legend of Naga Fireballs. For the legend of religious tourism In Rattanawapi district, including the legend of the Serpent, the head of the white elephant in Wat Ratchaphon Ngoen, and the legend of Buddha's footprint in Wat Phra Bat Na Hong 2) Discovered a religious tourism route. Follow in the footsteps of the Naga Fireballs legends and local literature on 2 routes, namely, routing number 1: The Nine temples on the Mekong River and routing number 2: The Buddhist Lent Merit Making Route see the Naga fireballs. (Naga Boon Bang Fai)
Keywords: Religious Tourism, Local Identity, Local Literature, Naga Boon Bang Fai

๑. บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ให้สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาของทุกศาสนา ตามที่ประชาชนเลือกเคารพนับถือได้ตามอัธยาศัย จากการสำรวจของสำนักสถิติพยากรณ์ สำนักสถิติแห่งชาติ (๒๕๕๘) ซึ่งได้ทำการสำรวจสถานะทางสังคม วัฒนธรรม และสุขภาพจิต (ความสุข) ของคนไทย พ.ศ.๒๕๕๗ พบว่า ประชากรของประเทศไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา (ร้อยละ ๙๔.๖) รองลงมา คือ ศาสนาอิสลาม (ร้อยละ ๔.๒) และศาสนาคริสต์ (ร้อยละ ๑.๑) นอกนั้นเป็นผู้ที่ไม่นับถือศาสนาอื่น ๆ รวมทั้งผู้ที่ไม่มีศาสนา (ร้อยละ ๐.๑) สอดคล้องกับของการศึกษาของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า พุทธศาสนิกชน หรือประชากรผู้นับถือพระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีจำนวน ๖๑,๗๔๖,๔๒๙ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๙๓.๙๔ ของประชากรทั้งประเทศ^๑

^๑ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (๒๕๕๙). สถิติผู้นับถือศาสนา. ค้นเมื่อ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๓ จาก <https://e-service.dra.go.th/buddha.php?p=stat>

จังหวัดหนองคาย ถือเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคที่โดดเด่น มีความสำคัญทั้งทางด้านยุทธศาสตร์และทางเศรษฐกิจของประเทศไทย มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านการค้าชายแดน และจุดหมายปลายทางที่สำคัญทั้งทางด้านการท่องเที่ยวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นจังหวัดชายแดนที่อยู่ติดกับนครหลวงเวียงจันทน์ เมืองหลวงของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประกอบกับสภาพลักษณะของที่ตั้งและอาณาเขต ทำให้หนองคายเป็นจังหวัดที่มีจุดผ่านแดนตลอดตามแนวชายแดน ในบริเวณพื้นที่ ๖ อำเภอ คือ อำเภอเมืองหนองคาย อำเภอท่าบ่อ อำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอสังคม อำเภอโพนพิสัย และอำเภอรัตนาวปี ยิ่งในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๘ มีการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน หรือที่เรียกว่า AEC ที่ย่อมาจาก ASEAN Economic Community ซึ่งมีเป็นเป้าหมายสำหรับการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจของสมาคมประชาชาติ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ อาเซียน จึงทำให้ประเทศไทยได้ประกาศเขตเศรษฐกิจพิเศษ และจังหวัดหนองคายก็ได้รับเลือกเป็นเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษของรัฐบาลเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจและการลงทุน^๒ ด้วยลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของหนองคาย มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์พิเศษ มีพื้นที่ติดแม่น้ำโขงทอดขนานยาวตลอดระยะทางกว่า ๒๑๐.๖๐ กิโลเมตร ความกว้างเฉลี่ยประมาณ ๒๐-๒๕ กิโลเมตร สายน้ำโขงที่ทอดตัวยาวไปกับอาณาเขตของพื้นที่จังหวัดหนองคาย และได้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ก่อให้เกิดวิถีชีวิตที่หลากหลาย และสภาพจำของคนทั่วไปเมืองนี้ถึงจังหวัดหนองคาย คงจะต้องนึกถึงตำนานเล่าขานอันโด่งดังของพญานาค ความผูกพันของคนหนองคายกับพญานาค และวิถีชีวิตอันเรียบง่ายที่ถ่ายทอดสะท้อนความสัมพันธ์กับสายน้ำโขงปรากฏออกมาให้เห็นในวิถีชีวิต สถาปัตยกรรม และกิจกรรมประเพณี ในปัจจุบันสภาวะความวุ่นวายและปัญหาของสังคมที่เกิดขึ้นมากมาย ส่งผลให้คนส่วนใหญ่นิยมเดินทางเข้าหาธรรมชาติเพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ทำให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาหรือการท่องเที่ยวที่เน้นกิจกรรมงานบุญเป็นที่นิยมมากยิ่งขึ้น โดยมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่น การไปกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไหว้เทพเจ้า ทำบุญเที่ยวตามวัดดังต่างๆ และเที่ยวตามประเพณีสำคัญทางศาสนาเพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจ เป็นต้น^๓

^๒ เขียวช่วง กัลยาณมิตร. (๒๕๕๘). รายงานผลการศึกษา เรื่อง เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดหนองคาย. ค้นเมื่อ ๗ ตุลาคม ๒๕๖๓, จาก

www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER3/DRAWER052/GENERAL/DATA0000/00000325.PDF

^๓ ผู้จัดการออนไลน์. (๒๕๕๓). ทวีธรรมะที่พึ่งทางใจยุคคนไทยสุดเครียด. ค้นเมื่อ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๓, จาก

<https://manager.co.th/travel/ViewNews.aspx?NewsID=9530000068090>

การท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่มีความนิยมเป็นอย่างมากจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ในขณะนี้โดยให้ความสนใจเป็นพิเศษกับแหล่งโบราณสถานและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและมีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องมาเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งเป็นไปตามคติความเชื่อที่ถือว่า การได้มาสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ร่วมทำบุญบริจาคทาน ปฏิบัติบูชาจะนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิตและครอบครัวของผู้ที่ได้ไปสักการะขอพร และยังสามารถสร้างเสริมกำลังใจให้เกิดขึ้น ทำให้จิตใจผ่องใส โดยจะเห็นได้ว่าโบราณสถานและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมและพื้นฐานของความศรัทธาในพระพุทธศาสนาล้วนมีคุณค่าต่อจิตใจและมีความศักดิ์สิทธิ์และงดงามเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวไทย^๔

งานวิจัยนี้ กำหนดอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย เป็นเขตพื้นที่ศึกษาวิจัย สืบเนื่องจากจังหวัดหนองคายเป็นจังหวัดที่ติดกับแม่น้ำโขง มีเรื่องราวตำนานพญานาค และอยู่ใกล้กับบริเวณสถานที่จัดงานออกพรรษาชมบั้งไฟพญานาค ของจังหวัดหนองคาย ในแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากเดินทางมาเที่ยวชมปรากฏการณ์ทางธรรมชาติบั้งไฟพญานาคนี้ นอกจากบั้งไฟพญานาคแล้ว ภายในพื้นที่ อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย ยังมีความเชื่อมโยงกับแนวคิดวัฒนธรรมนาคาคติลุ่มน้ำโขง รวมถึงความเชื่อตามตำนานอุรังคธาตุ ตำนานพระพุทธเจ้าเสด็จเลียบน้ำโขง ตำนานพญาคันคาก ตำนานปรีจันสร้างเมืองเวียงจันทน์และพุทธประวัติที่เกี่ยวข้องกับพญานาค^๕ รวมถึงวิถีชีวิตอันเรียบง่ายของชาวบ้านที่มีมนต์เสน่ห์เป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพื่อพัฒนาส่งเสริมและออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตามรอยวรรณกรรมพื้นถิ่นและบุญบั้งไฟพญานาค ของ อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย ให้เป็นที่รู้จักและเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาต่อไป

^๔ กระทรวงวัฒนธรรม. (๒๕๕๗). แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา. ค้นเมื่อ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๓, จาก http://www.dra.go.th/module/attach_media /sheet6820140512110031.pdf

^๕ วัฒนพันธุ์ คุรุฑะเสน. (๒๕๕๗). ปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค : การสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย นครหลวงเวียงจันทน์ และแขวงบอลิคำไซ. วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, ๗(๒) ค้นเมื่อ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๓ จาก <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/16789>

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์วรรณกรรมพื้นถิ่นและตำนานบั้งไฟพญานาค อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย และส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา
๒. เพื่อสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตามรอยวรรณกรรมพื้นถิ่นและตำนานบั้งไฟพญานาค ของอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย

๓. แนวคิดและทฤษฎีในการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Region Tourism) เป็นการเดินทางโดยมีเหตุผลทางศาสนาเป็นหลัก ถือเป็นการปฏิบัติที่มีมาตั้งแต่ ยุคแรก ๆ ซึ่งเหตุผลในการเดินทางที่แท้จริงแล้วอาจไม่มีการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ในปัจจุบันการเดินทางลักษณะนี้มักจะรวมกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากกิจกรรมทางพุทธศาสนาเข้าอยู่ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพ สังคมที่วุ่นวายในปัจจุบันนี้ผู้คนโดยทั่วไปต่างให้ความสำคัญสถานที่ที่ประกอบพิธีทางศาสนา เป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจกันมากขึ้น^๖ ซึ่งอาจเดินทางไปยังสถานที่ที่มีความสำคัญทางศาสนา สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเยี่ยมชมการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การนมัสการ เกจิอาจารย์ และปฏิบัติกิจกรรมหรือนั่งวิปัสสนากรรมฐาน หรือประกอบพิธีกรรม สถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา หรือเข้าไปพักผ่อนสงบจิตใจ โดยเฉพาะเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ประวัติความเป็นมาของศาสนสถานต่างๆ พร้อมทั้งสามารถนำหลักธรรมคำสอนไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน^๗ การท่องเที่ยวเชิงศาสนามีความสัมพันธ์กับมิติการท่องเที่ยววัฒนธรรมอย่าง แยกออกจากกันไม่ได้ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นได้กลายมาเป็นมนุษย์สร้างวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงศาสนาจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม^๘

แนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้าน เป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากการใช้ภาษาโดยการพูด และการเขียนของกลุ่มชนในแต่ละท้องถิ่น วรรณกรรมพื้นบ้านมีคุณค่าต่อชีวิตความเป็นอยู่ ได้ ความรู้ ได้ข้อคิดข้อเตือนใจในการดำรงชีวิต เช่น วรรณกรรมพื้นบ้านภาคเหนือ วรรณกรรมพื้นบ้านภาคอีสาน วรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้ เป็นต้น ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นก็จะใช้ภาษาพื้นบ้านใน

^๖ ศุภลักษณ์ อัครางกูร. (๒๕๕๑). **พฤติกรรมนักท่องเที่ยว**. ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา.

^๗ ธนกุลต สังข์เฉย. (๒๕๕๐). **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและบริการ**. เพชรบุรี: คณะ วิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี.

^๘ ชนัญ วังษ์วิภาค. (๒๕๕๒). **การท่องเที่ยวทางเลือก : ศาสนาวัฒนธรรม, ท่องเที่ยว วัฒนธรรม, เอกสารการเรียนรู้การจัดการจัดการท่องเที่ยววัฒนธรรม**. คณะวิทยาการจัดการ และ คณะโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร

การถ่ายทอดเป็นเอกลักษณ์ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาจากมุขปาฐะ คือ เป็นการเล่าสืบทอดกันมาจากปากต่อปาก เป็นแหล่งข้อมูลที่บันทึกข้อมูลด้านขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชนท้องถิ่น เป็นเรื่องที่บอกเล่าสืบทอดกันมาจากปากต่อปากใช้ภาษาท้องถิ่น ลักษณะถ้อยคำเป็นคำง่ายๆ สื่อความหมายตรงไปตรงมา เพื่อความบันเทิงและเพื่อสอนจริยธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและพฤติกรรมในด้านต่างๆ^๙

แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความเชื่อ อัตลักษณ์ท้องถิ่นเกิดจากสิ่งต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในพื้นที่ เช่น ประเพณีท้องถิ่น การแต่งกาย ภาษาที่ใช้พูด สถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมได้สร้างขึ้นจนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่ การเคลื่อนไหวของสังคมแนวใหม่ (New Social Movement) ^{๑๐} พยายามสร้างหรือแสดงอัตลักษณ์โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงค่านิยมและพัฒนาทางเลือกสำหรับวิถีชีวิตด้วยการสร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรมและสร้างสรรค์ วิถีชีวิตแบบใหม่(Creation of New Life Style) ^{๑๑} แบ่งวัฒนธรรมความเชื่อออกเป็น ๔ กลุ่มดังนี้ ๑) ความเชื่อที่สัมพันธ์กับแนวคิดทางศาสนา คือ ความเชื่อในบุญคือการทำดี และบาปกรรมคือผลของการทำความชั่ว ๒) ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นความเชื่อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ผี เทพวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ๓) ความเชื่อเรื่องโชคชะตา เคราะห์ ดวงชะตา ฤกษ์ยาม วัตถุมงคล ๔) ความเชื่อเกี่ยวกับเกจิอาจารย์บางรูปมีคาถาอาคม มีวิชารักษาโรคได้โดยใช้สมุนไพรกำกับอาคม เนื่องจากสงฆ์และฆราวาสมีความผูกพันกัน ไม่เพียงผู้นำทางจิตวิญญาณ ส่วนหนึ่งก็เนื่องจากพระเป็นผู้ปฏิบัติธรรมและเป็นผู้ที่มีวิชาอาคมยังสามารถเป็นที่พึ่งแก่ชาวบ้านในทางโลกและทางธรรม ^{๑๒}

^๙ วิภารัตน์ ช่วงทิพย์. (๒๕๕๘). **วรรณกรรมนาฏศิลป์พื้นเมือง**. ค้นเมื่อ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๓ จาก, <https://fineart.msu.ac.th/e-documents/myfile/0606218-146-%E0%B8%A7%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%93%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%A1.pptx>

^{๑๐} ทินวงษ์ รักอิสสระกุล และธัญญธร อินทร์ทำนาง. (๒๕๕๔). **การศึกษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นประจำภาคเหนือตอนล่างเพื่อออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ของที่ระลึก**. งานวิจัยสาขาการออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะสถาปัตยกรรมและการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.

^{๑๑} ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (๒๕๕๓). **อัตลักษณ์ชุมชน community Identities : อัตลักษณ์และการพัฒนาเพื่อเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ของชุมชน**. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.

^{๑๒} กุณฑลย์ ไทยะวณิช. (๒๕๕๔). **วัฒนธรรมความเชื่อที่เกื้อหนุนการท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลา**. คุชชินนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

แนวคิดการจัดการเส้นทางท่องเที่ยว การกำหนดเส้นทางเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าชมจุดที่น่าสนใจตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้อย่างง่ายสะดวกและปลอดภัย รวมทั้งได้รับความรู้และเพลิดเพลินควบคู่กันไป บางครั้งเส้นทางท่องเที่ยวอาจเกิดขึ้นจากการที่นักท่องเที่ยวใช้เส้นทางเดิม ๆ อยู่เป็นประจำซึ่งอาจจะเป็นเส้นทางรถยนต์ ทางเท้า ทางเรือ หรือทางอื่น ๆ ที่อาจใช้ร่วมกับเส้นทางสัญจรปกติของเมือง หรืออาจเป็นการกำหนดเส้นทางขึ้นมาใหม่โดยเฉพาะ การกำหนดเส้นทางเพื่อการท่องเที่ยวควรสำรวจและสังเกตการณ์จากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ประกอบกับแนวโน้มที่ควรจะเป็นในการจัดเส้นทางโดยเริ่มต้นจากการ พิจารณาตำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ แล้วจัดลำดับความสำคัญและความน่าสนใจ จากนั้นจึงพิจารณาความสามารถในการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เข้าด้วยกันซึ่งการจัดเส้นทางเพื่อการท่องเที่ยวอาจกำหนดในลักษณะวงจรบรรจบ คือการที่จุดเริ่มต้นและจุดท่องเที่ยวสุดท้ายไม่ซ้ำเส้นทางกัน ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่และเกิดความเพลิดเพลินตลอดเส้นทางโดยไม่ต้องย้อนกลับไปยังเส้นทางเดิมอีกซึ่งอาจจะจัดให้มีการเดินทางในสองลักษณะเช่น เริ่มต้นด้วยการเดินเท้าและเปลี่ยนเป็นการสัญจรทางเรือในขากลับ เป็นต้น ^{๓๓}

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

๑. รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ ๑.๑) ศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) จากเอกสารบทความวิชาการ และงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตำนานบั้งไฟพญานาคและวรรณกรรมพื้นถิ่น ๑.๒) ศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม (Field Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In -Depth Interviews : IDI) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ๑.๓) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย

๒. เครื่องมือที่ใช้การวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) และแบบจดบันทึกการสังเกตการณ์

๓. การกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้เลือกใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๓ คน ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงและมีบทบาทต่อจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมและศาสนาในพื้นที่ อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย ที่สามารถให้ข้อมูลและตอบวัตถุประสงค์งานวิจัยได้ ประกอบไปด้วย ๓.๑) นักพัฒนาชุมชนปฏิบัติการ. สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย จำนวน ๑ คน และ ๓.๒) นักปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำชุมชน ในพื้นที่อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย จำนวน ๒ คน

^{๓๓} วิภาวรรณ ปิ่นแก้ว. (๒๕๕๑). แนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) ภายใต้วิธีการสำคัญ ได้แก่ ๔.๑) การจำแนกและจัดระบบข้อมูล (Typology and Taxonomy) โดยนำข้อมูลที่ได้มาจำแนกและจัดหมวดหมู่ให้เป็นระบบ เช่น ข้อมูลหมวดการสัมภาษณ์ เป็นต้น ๔.๒)

การวิเคราะห์ สรุปอุปนัย (Analytic Induction) เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาวิเคราะห์เพื่อหาบทสรุปร่วมกันของงานวิจัย และ ๔.๓) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ถึงเนื้อหาสาระของงานวิจัย และนำเสนอในเชิงพรรณนาความ(Descriptive Research)

๕. การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความเชื่อถือได้และความถูกต้อง (Credibility and Validity) ของข้อมูลด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ในด้านระเบียบวิธีการวิจัย (Research Method Triangulation), ด้านแนวคิดทฤษฎี (Theoretical Triangulation) และด้านข้อมูล (Data Triangulation)

๕. ผลการวิจัย

๑. แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมพื้นถิ่นและตำนานบั้งไฟพญานาค อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย

จากศึกษาวรรณกรรมพื้นถิ่นและตำนานบั้งไฟพญานาค อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย ในการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา พบว่า

๑.๑ ศาลเจ้าพ่อเปงจาน ตั้งอยู่ที่ บ้านเปงจาน ตำบลโพนแพง อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย เดิมเป็นเมืองโบราณที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ ปรากฏหลักฐานพบใบเสมาขนาดใหญ่ สันนิษฐานว่า เปงจานนครราชมีอายุอยู่ในยุคทวารวดี พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ที่ฐานมีอักษรปัลลวะอินเดียจารึกไว้ แต่เลอะเลือนจนอ่านไม่ได้ ยังมีร่องรอยของเมืองโบราณอยู่ทั่วบริเวณริมแม่น้ำโขง เป็นแนวยาวถึง ๑๐ กิโลเมตร และสันนิษฐานว่า เมืองเปงจานน่าจะเป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่ ทั้งนี้ยังมีร่องรอยวรรณกรรมประเภท “ชาดกนอกนิบาต” เล่าสืบต่อกันมาว่า เป็นเมืองของท้าวสีทนและท้าวสินไซ และตำนานขูลู-นางอ้ว ได้กล่าวถึงเมืองเปงจานนี้

ภาพที่ ๑ ศาลเจ้าพ่อเป่งจาน
ที่มา : นรัญญา พลเยี่ยม (๒๕๖๓)

๑.๒ ตำนานท้าวสีทน "ท้าวสีทน" เป็นวรรณกรรมอีสานที่มีลักษณะการประพันธ์เป็นโคลงสาร หรือกลอนลำ ซึ่งพระภิกษุนิยมนำมาเทศน์ เรียกว่าเป็น "ชาดก" (คือชาดกนอกนิบาต) ในต้นฉบับมีการถอดมาจากใบลานมาเป็นอักษรไทย โดยได้เผยแพร่ เมื่อปี พ.ศ. 2513 ในงานปริวรรตของพระอริยานุวัตร เขมจารี มีการสันนิษฐานว่าตำนานนี้ถูกแต่งในสมัยอาณาจักรล้านช้าง กล่าวว่า ท้าวสีทน (หรือ พระสุธน) เป็นชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้า ที่ภาคอีสานเรียกกันว่า "ม่วนชาดก" เรื่อง "ท้าวสีทนมนโรรห์" เป็นเรื่องราวของ กษัตริย์นามพระสุธน หรือ ท้าวสีทน ที่มีความรักกับนางมโนราห์ ซึ่งเป็นกนิรีและมีเรื่องราวการต่อสู้ให้ได้มาซึ่งการครองคู่กัน ในเมืองเป่งจานนครราช ซึ่งปัจจุบันคือ บ้านเป่งจาน ตำบลโพนแพง อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย โดยมีใบเสมาหินทรายเป็นหลักฐาน นอกจากนั้นยังมีถ้ำท้าวศรีธนและถ้ำพระฤาษี ปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ที่วัดถ้ำศรีธนหรือวัดสว่างอารมณ์ อำเภอปากคาด จังหวัดบึงกาฬ อีกด้วย

๑.๓ ตำนานท้าวสินไช "สินไช" หรือ "สังข์ศิลป์ชัย" เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานที่ประพันธ์โดยท้าวปางคำ ตำนานสินไชมีเนื้อหาสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม การปกครอง และศาสตร์ต่าง ๆ ได้เค้าโครงหรือนำแนวคิดมาจากปัญญาสชาดก โดยตำนาน เรื่องราวเกิดขึ้นที่เมืองเป่งจาน มียักษ์ลักพานางสุมนทา น้องพระยาสุทราไชไป โดยมี ศรีโห สังข์ทอง และสินไชทำหน้าที่ไปตามนางสุมนทากลับคืนมายังเมืองเป่งจาน โดยมีการต่อสู้กับภัยอันตรายต่าง ๆ ในป่า และต่อสู้กับยักษ์และสามารถชนะได้ ตำนานสินไชนี้ยังให้แง่คิดด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม คำสอนแก่ทั้งผู้นำและประชาชนทั่วไป ที่เต็มไปด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน รัก โลภ โกรธ หลง-ชิงรักหักสวาท การชิงไหวชิงพริบ โดยตำนานนี้สามารถเข้าถึงคนทุกยุคทุกสมัยผ่าน

ทางการร้องหมอลำ เทคนั้แหละ หนึ่งประมอทัย หรือ หนึ่งตะลุงอีสาน และการทำเป็นฮูปแต้ม หรือ ภาพจิตรกรรมฝาผนังแบบอีสาน ที่เจตนาแต้มไว้ภายนอกสิม หรือโบสถ์แบบอีสาน

ภาพที่ ๒ พญานาคเศียรช้างเผือก วัดราชโพนเงิน
ที่มา : จิณัสมา ศรีศิริบุญ (๒๕๖๓)

๑.๔ ตำนานพญานาคเศียรช้างเผือก วัดราชโพนเงิน ตำนานเล่าว่า ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จโปรดสัตว์ถึงบริเวณริมแม่น้ำโขงจังหวัดหนองคาย ได้มีพญานาคสองตน อารธนาให้พระพุทธเจ้าทรงพักฉันภัตตาหารเพล ณ. บริเวณวัดราชโพนเงิน พญาสุราชานาค กวาดเอาดินทรายพูนขึ้นเป็นโพนหรือเนินดิน ถวายให้พระพุทธองค์ประทับนั่งฉันเพล พญาหัตถี นาคราช ได้เนรมิตตนให้มีเศียรเป็นช้างเผือก ดูนํ้าจากแม่น้ำโขงเพื่อให้พระพุทธเจ้าได้ทรงนั่ง ประทับ จากตำนานความเชื่อความศรัทธา ชาวบ้านจึงได้สร้างปฏิมากรรม ระลึกถึงเหตุการณ์ใน ครั้งนั้น เพื่อเป็นเครื่องบูชาพระพุทธเจ้า และพญานาคทั้ง ๒ องค์ ซึ่งจุดนี้มีความงามโดยเฉพาะ ฉากหลัง คือ ภูเขาควาย ภูเขาขนาดใหญ่ของลาว จุดนี้มีชื่อเสียงว่ามักพบรอยพญานาคตามริม แม่น้ำโขง และยังเป็นจุดชมบั้งไฟพญานาค ที่ปรากฏลูกไฟจากบั้งไฟพญานาคเป็นจำนวนมากใน ลำดับต้นๆ

ภาพที่ ๓ รอยพระพุทธรูปนาหงส์
ที่มา : ศิริธร โคกขุนทด (๒๕๖๓)

๑.๕ ตำนานรอยพระพุทธรูป วัดพระบาทนาหงส์ ตำนานเล่ากันว่า สมัยก่อนป่าดงสีชมพูแห่งนี้เป็นป่าดงดิบที่หนาทึบไปด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่และสรรพสัตว์นานาชนิดอาศัยอยู่ ในจำนวนสัตว์เหล่านั้นมีพญาสัตว์สองตน คือ พญาหงส์กับพญาสิงห์อาศัยอยู่ด้วยกันโดยพญาหงส์อาศัยหากินอยู่ที่หนองหงส์และลำห้วยหงส์ ส่วนพญาสิงห์อาศัยหากินอยู่ที่หนองสิงห์และลำห้วยสิงห์ สัตว์ทั้งสองเป็นเพื่อนรักกัน ไปมาหาสู่กันอยู่เป็นนิตย์ ในกาลครั้งนั้น พระพุทธเจ้าเสด็จจาริกผ่านมา ทรงประทับนั่งพักบนแผ่นหินดานในบริเวณนี้ พญาสัตว์ทั้งสองเห็นพระพุทธเจ้ามีกิริยาสงบ น่ารักเอ็นดู จึงเข้าไปนมัสการ พระองค์จึงแสดงธรรมแก่พญาสัตว์ทั้งสอง ยังมีเทวดาและสรรพสัตว์หลายชนิดร่วมรับฟังอยู่ด้วย ต่างก็ตั้งใจฟังด้วยอาการสงบ พอพระพุทธเจ้าแสดงธรรมจบลง พญาหงส์กับพญาสิงห์ได้อาราธนาให้พระองค์เหยียบประทับรอยพระบาทไว้บนแผ่นศิลาแห่งนี้ โดยพญาสิงห์ได้ทำการสักการะอยู่ที่พื้นดิน ส่วนพญาหงส์ได้บินขึ้นสักการะบนท้องฟ้าโดยบินทำประทักษิณเวียนสามรอบ พระพุทธเจ้าทรงทอดพระเนตรตามพญาหงส์ทรงหมุนพระบาทตามเกิดรอยมีลักษณะเป็นหลุมลึกประมาณ ๑.๕ เมตร จึงได้นำมาว่า รอยพระพุทธรูปนาหงส์นาสิงห์ เพื่อเป็นที่กราบไหว้สักการะของเหล่าเทวดาและมนุษย์ทั่วไป ต่อมา พ.ศ. ๒๔๐๙ นายเคน แก้ววิเศษ นายพรานบ้านหนองแก้ว ตำบลรัตนวาปี อำเภอนิคมพัฒนา (ปัจจุบันเป็นอำเภอรัตนวาปี) เป็นผู้พบรอยพระพุทธรูปคนแรก ลักษณะเป็นหลุมหิน ๔-๕ หลุม หลุมใหญ่มีรูปธรรมจักร รูปบาตร และเครื่องบริวารต่าง ๆ มีพานวางหนังสือคัมภีร์โบราณและรูปสัตว์หลาย

ชนิดมีพญาหงส์ พญาสิงห์ เป็นต้น มีรอยนิ้วเท้าอยู่ทางทิศเหนือ จึงรู้ว่าเป็นรอยพระพุทธรบาท
เบื้องขวา^{๑๔}

๑.๖ ตำนานบั้งไฟพญานาค พญานาคีผู้เฝ้าติดตามเรื่องราวพระพุทธเจ้า บังเกิดความ
เลื่อมใสและศรัทธาต่อพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก รู้ด้วยญาณว่าพระพุทธเจ้าคือพญาคันคาก
มาจุติ จึงจำแลงกายเป็นบุรุษขอบวชเป็นสาวก ตั้งใจปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้า
คำสอนหนึ่งพญานาคีเผลอหลับไหลคืนร่างเดิม ทำให้เหล่าภิกษุที่ร่วมบำเพ็ญเพียรทั้งหลายตื่น
ตระหนก ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องจึงขอให้พญานาคีลาสิกขา เนื่องจากนาคเป็น
เดรัจฉานจะบวชเป็นภิกษุมิได้

พญานาคียอมตามคำขอพระพุทธเจ้า หากแต่ตั้งจิตอธิษฐานและขอว่ากุลบุตรทั้งหลายทั้ง
ปวงที่จะบวชหรืออุปสมบทในพระพุทธศาสนาให้เรียกขานว่า “นาคี หรือ นาค” เพื่อเป็นศักดิ์ศรี
ของพญานาคก่อนแล้วค่อยเข้าโบสถ์ จากนั้นเป็นต้นมาจึงได้เรียกขานกุลบุตรทั้งหลายที่จะบวช
หรืออุปสมบทว่า “พ่อนาค” ต่อมาเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปแสดงธรรมและจำพรรษาบน
สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อโปรดพุทธมารดาและเหล่าเทวดา กระทั่งครบกำหนดวันออกพรรษา
พญานาคี นาคเทวี พร้อมทั้งเหล่าบริวารจัดทำเครื่องบูชาและพ่นบั้งไฟถวาย ขณะที่พระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ นับเนื่องจากนั้น ทุกวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ จึง
ได้มีปรากฏการณ์ประหลาดลูกไฟสีแดงพวยพุ่งขึ้นจากลำน้ำโขงสู่ท้องฟ้า ปรากฏมาให้เห็นตราบ
เท่าทุกวันนี้ ตามที่ทุกคนเรียกขานว่า “บั้งไฟพญานาค”

**๒. เส้นทางท่องเที่ยวการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตามรอยตำนานบั้งไฟพญานาคและ
วรรณกรรมพื้นถิ่น อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย** จากการวิจัยพบว่า ภายในพื้นที่วิจัยมี
ทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีศักยภาพที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาแหล่งใหม่ได้
โดยเฉพาะเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาตามรอยตำนานบั้งไฟพญานาคและวรรณกรรมพื้นถิ่น
ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่วิจัย จากการศึกษาและสำรวจ
สามารถออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยใช้ชื่อเส้นทางท่องเที่ยว ดังนี้

^{๑๔} บุญเรือง ศรีหาวงค์. (๒ ตุลาคม ๒๕๖๓). สัมภาษณ์. ปราชญ์ชุมชนผู้เรียบเรียงหนังสือ
ตำนานรอยพระพุทธรบาท.บ้านโนนหงส์ทอง อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย

๒.๑) เส้นทางเรือไหว้พระ ๙ วัดริมแม่น้ำโขง พื้นที่อำเภอรัตนวาปีเป็นพื้นที่ที่อยู่ติดกับแม่น้ำโขง ในพื้นที่จะมีวัดที่อยู่ติดกับริมแม่น้ำโขงเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะวัดราชโพนเงินที่มีรูปปั้นพญานาคที่เป็นเอกลักษณ์เป็นพญานาคเศียรช้างเผือก และเกี่ยวข้องกับตำนานพระพุทธรเจ้าเสด็จเลียบแม่น้ำโขง^{๑๕} จึงได้มีการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวโดยเริ่มต้นจากวัดน้ำเปนาคาราม, วัดอัมพิตถาราม, วัดเจริญมิตร, วัดราชดำริ, วัดธาตุชัยศรี, วัดศรีสุข, วัดราชโพนเงิน, วัดเปงจานเหนือและ วัดเปงจานคาราม ซึ่งเป็นเส้นทางตามรอยตำนานพระพุทธรเจ้าเสด็จเลียบแม่น้ำโขง และตำนานเมืองเปงจานนครราช

เส้นทางล่องเรือไหว้พระ ๙ วัดริมแม่น้ำโขง

ภาพที่ ๔ เส้นทางท่องเที่ยวการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ล่องเรือไหว้พระ ๙ วัดริมแม่น้ำโขง
ที่ท่า จิณฺสมา ศรีหิรัญ, คมน เพชรอินทร,สินินาถ เสือสูงเนิน, นรัญญา พลเยี่ยม
และศิริธร โคกขุนทด (๒๕๖๓)

^{๑๕} พงษ์ศักดิ์ เมยตง. (๒๒ กันยายน ๒๕๖๓). สัมภาษณ์. นักพัฒนาชุมชนปฏิบัติการ. สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย

๒.๒) เส้นทางทำบุญออกพรรษาชมบั้งไฟพญานาค จังหวัดหนองคาย มีชื่อเสียงในเรื่องปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาคเป็นอย่างมาก และอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคายเป็นอำเภอที่มีจุดชมบั้งไฟขึ้นมากที่สุดในจังหวัด จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับประธานวิสาหกิจชุมชนอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย^{๑๖} พบว่า วัดพระบาทนาหงส์เป็นวัดที่มีชื่อเสียงและเป็นที่สักการบูชาของคนในพื้นที่เป็นอย่างมาก โดยมีตำนานเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องอภินิหารและน่าสนใจอย่างยิ่ง ของรอยพระบาทขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เสด็จเลียบโลก ในแต่ละปีในช่วงออกพรรษาจะมีการทำบุญตักบาตรเทโวที่ยิ่งใหญ่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวอำเภอรัตนวาปีอีกด้วย

เส้นทางทำบุญออกพรรษาชมบั้งไฟพญานาค

ภาพที่ ๕ เส้นทางท่องเที่ยวการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เส้นทางทำบุญออกพรรษาชมบั้งไฟพญานาค
ที่มา จิณสมา ศรีหิรัญ, คมน เพชรอินทร,สินีนารถ เสือสูงเนิน, นรัญญา พลเยี่ยม
และศิริธร โคกขุนทด (๒๕๖๓)

^{๑๖} พงศ์ศักดิ์ พรหมฐาน (๓ สิงหาคม ๒๕๖๓). สัมภาษณ์. ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อ และผู้นำชุมชน ตำบลโพธิ์แพง. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย

๖. สรุป

จากการศึกษาวรรณกรรมพื้นถิ่นและตำนานบั้งไฟพญานาค ของอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย เพื่อส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงศาสนาและความเชื่อ พบว่า ในอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย เป็นพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลของความเชื่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และศรัทธาที่สัมพันธ์กับแนวคิดเชิงศาสนา ที่มีต้นกำเนิดมาจากการหลอมรวมทางวัฒนธรรมพื้นถิ่นอีสานและตำนานบั้งไฟพญานาค ที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ดั้งเดิมของอำเภอรัตนวาปี ดังที่ปรากฏใน ตำนานท้าวสีทน ตำนานท้าวสินไซ ตำนานพญานาคเคียรช้างเผือก ตำนานรอยพระพุทธรูป และตำนานบั้งไฟพญานาค ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับสถานที่สำคัญใน อำเภอรัตนวาปี เช่น ศาลเจ้าพ่อเป่งจานนคร วัดราชโพนเงิน วัดพระบาทนาหงส์ ซึ่งนับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมพื้นถิ่นอีสานที่สร้างสรรค์วัฒนธรรมทางสังคมที่สอดคล้องกับศาสนาและความเชื่อในชุมชนชนกลุ่มแม่น้ำโขง นอกจากนี้ อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย ยังเป็นบริเวณที่อยู่ใกล้ริมฝั่งแม่น้ำโขงและมีจุดชมบั้งไฟพญานาคมากที่สุดถึง 5 จุด ซึ่งสามารถสร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาแหล่งใหม่ได้ โดยเฉพาะเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาตามรอยตำนานบั้งไฟพญานาคและวรรณกรรมพื้นถิ่นจากการศึกษาและสำรวจสามารถออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้ ๒ เส้นทาง คือ เส้นทางล่องเรือไหว้พระ ๙ วัดริมแม่น้ำโขง และเส้นทางทำบุญออกพรรษาชมบั้งไฟพญานาค

๗. อภิปรายผล

๑. เพื่อศึกษาวรรณกรรมพื้นถิ่นและตำนานบั้งไฟพญานาค อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย ในการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา อำเภอรัตนวาปี เป็นพื้นที่เก่าแก่ที่มีเรื่องราวตำนานที่เกี่ยวข้องกับตำนานวรรณกรรม ประเพณีและความเชื่อทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค ตำนานความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับ (วัฒนพันธุ์ ครุฑะเสน, ๒๕๕๗)^{๑๔} พบว่า ประวัติความเป็นมาของปรากฏการณ์นี้มีความเชื่อมโยงกับแนวคิดวัฒนธรรมนาาคติลุ่มน้ำโขงรวมถึงความเชื่อตามตำนานพระพุทธเจ้าเสด็จเลียบน้ำโขงพุทธประวัติที่เกี่ยวข้องกับพญานาค ซึ่งวรรณกรรมสีทนมนโรรห์ ตำนานสินไซ มีความเกี่ยวข้องกับศาลเจ้าพ่อเป่งจานนคร มีการกล่าวถึงเมืองเป่งจานนครในตำนานหรือวรรณกรรมว่าเป็นเมืองที่ความเจริญรุ่งเรือง และในปัจจุบันเป็นที่สักการบูชาของคนในพื้นที่อำเภอรัตนวาปีและอำเภอโพนพิสัย ตำนานพระพุทธเจ้าเสด็จเลียบน้ำโขง ตำนานและพุทธประวัติที่เกี่ยวข้องกับพญานาค ซึ่งเกี่ยวข้องกับวัดราชโพนเงินในปัจจุบันมีพญานาคที่มีรูปร่างลักษณะแตกต่างจากที่พบเห็นโดยทั่วไป ชื่อพญาสุทธราชานาคและพญาหัตถินาคราช ได้เนรมิตตนให้มีเศียรเป็นช้างเผือก จุดนี้มักพบรอยพญานาคตามริมแม่น้ำ ตำนานรอยพระพุทธรูปนาสิงห์ วัดพระบาทนาหงส์ และตำนานบั้งไฟพญานาค

๒. เพื่อสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตามรอยตำนานบั้งไฟพญานาคและวรรณกรรมพื้นถิ่น อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย มีการนำเสนอเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยการร้อยเรื่องราวประวัติความเป็นมาตำนานความเชื่อที่ปรากฏในเรื่องราววรรณกรรมตำนานท้องถิ่นกับสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ปรากฏในเรื่องราววรรณกรรมตำนานท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาและพุทธประวัติและเกี่ยวข้องกับพญานาค เช่น ศาลเจ้าพ่อเป่งจาน นคร วัดราชโพนเงิน วัดพระบาทนาหงส์ เพื่อสร้างความน่าสนใจให้กับสถานที่ในพื้นที่อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย และดึงดูดใจนักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น โดยมีเส้นทางมีเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ๒ เส้นทาง ได้แก่ เส้นทางล่องเรือไห้วพระ ๙ วัด ริมแม่น้ำโขง และเส้นทางทำบุญออกพรรษาชมบั้งไฟพญานาคซึ่งมีความสอดคล้องกับ(บุญทริกา หวังล้อมกลาง, ๒๕๖๒) กล่าวว่า การนำทรัพยากรการท่องเที่ยวมาเชื่อมโยงประวัติความเป็นมาและสถานที่สำคัญตามรอยวรรณกรรมของพื้นที่ มาจัดทำเป็นเส้นทางท่องเที่ยว โดยเพิ่มกิจกรรมทางการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ให้มีความแปลกใหม่ และสามารถนำเส้นทางดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวหรือนำไปศึกษาเพื่อพัฒนาให้เกิดประโยชน์ สามารถจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับพื้นที่ได้

๘. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

๑. ควรมีการพัฒนาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาภายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้สามารถให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวได้ตลอดปี เช่น วัดราชโพนเงิน วัดพระบาทนาหงส์ ศาลเจ้าพ่อเป่งจาน เป็นต้น

๒. ควรจัดทำปฏิทินท่องเที่ยว/กิจกรรม 12 เดือน หรือจัดทำแผนที่/แผนผัง แหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน และส่งเสริมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณี เช่น การจัดกิจกรรมในงานประเพณีบุญบั้งไฟพญานาค ให้โดดเด่นและมีความน่าสนใจ

๓. ควรมีการจัดตั้งองค์กรชุมชนในรูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวศาสนาในชุมชน และมีการจัดทำแผนผังโครงสร้างคณะกรรมการกำกับดูแลการจัดการการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน

๔. ควรมีการจัดสรรบุคลากรทางการท่องเที่ยวในชุมชนตามความเชี่ยวชาญในแต่ละด้าน เช่น ราษฎ์ชาวบ้านด้านประวัติศาสตร์ชุมชน และตำนานท้องถิ่น ราษฎ์ชาวบ้านด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้นและถ่ายทอดความรู้แก่คนรุ่นหลังและนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาศึกษาในการท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างมีระบบและเพื่อการพัฒนาให้มีมีคฤเทศก์หรือผู้นำชมของท้องถิ่น

๕. ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มีความหลากหลายและต่อเนื่อง ของอำเภอรัตนวาปี เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวที่สนใจเข้ามาเยือนได้ในวงกว้าง

๖. ควรสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งคนในชุมชนเองและผู้มาเยือน

๙. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาและประเมินระดับศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวของอำเภอรัตนวาปี เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา เพื่อให้ทราบถึงระดับมาตรฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน

๒. ควรศึกษาและพัฒนาเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว และการพัฒนาสินค้าของฝากของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยวของอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย

๓. ควรศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของอำเภอรัตนวาปี เปรียบเทียบกับพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกัน

๔. ควรศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมการตลาดออนไลน์และประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคายให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยว

บรรณานุกรม

กฤษณีย์ ไวยะวณิช. (๒๕๕๔). วัฒนธรรมความเชื่อที่เกื้อหนุนการท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลา.

ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

กระทรวงวัฒนธรรม. (๒๕๕๗). แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทาง

แสงบุญในมิติทางศาสนา. ค้นเมื่อ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๓, จาก

http://www.dra.go.th/module/attach_media

/sheet6820140512110031.pdf

ชนัญ วงษ์วิภาค. (๒๕๕๒). การท่องเที่ยวทางเลือก : ศาสนาวัฒนธรรม, ท่องเที่ยววัฒนธรรม,

เอกสารการเรียนรู้การสอนการจัดการท่องเที่ยววัฒนธรรม, คณะวิทยาการจัดการ

และคณะโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร

เชียรช่วง กลัยณมิตร และคณะ (๒๕๕๘). รายงานผลการศึกษา เรื่อง เขตพัฒนาเศรษฐกิจ

พิเศษจังหวัดหนองคาย. ค้นเมื่อ ๗ ตุลาคม ๒๕๖๓, จาก

<http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER3/DRAWER052/GENERAL/>

DATA0000/00000325.PDF

ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2553). อัตลักษณ์ชุมชน community Identities : อัตลักษณ์ และการ

พัฒนาเพื่อเคลื่อนไหวเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ของชุมชน. สงขลา : มหาวิทยาลัย

ทักษิณ.

ทินวงศ์ รักอิสสระกุล และธัญญธร อินทร์ท่าผาง. (๒๕๕๔). การศึกษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นประจำ

ภาคเหนือตอนล่างเพื่อออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ของที่ระลึก.งานวิจัยสาขา

การออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะสถาปัตยกรรมและการออกแบบมหาวิทยาลัยเทคโนโลยี

ราชมงคลพระนคร.

- ธนภุต สักขีเฒ. (๒๕๕๐). **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและบริการ**. เพชรบุรี: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี.
- บุญทริกา หวังล้อมกลาง. (๒๕๖๒) **เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ร้อยเรื่องเมืองโยธธ**. มหาสารคาม : คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- บุญเรือง ศรีหาวงค์. (๒ ตุลาคม ๒๕๖๓). **สัมภาษณ์**. ปรากฏชุมชนผู้เรียบเรียงหนังสือตำนานรอยพระพุทธบาท.บ้านโนนหงส์ทอง อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย
- ผู้จัดการออนไลน์. (๒๕๕๓). **ทัวร์ธรรมะที่พึ่งทางใจยุคคนไทยสุดเครียด**. ค้นเมื่อ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๓, จาก <https://manager.co.th/travel/ViewNews.aspx?NewsID=9530000068090>
- พุงศักดิ์ พรหมฐาน (๓ สิงหาคม ๒๕๖๓). **สัมภาษณ์**. ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมผู้เลี้ยงโคเนื้อ ตำบลโพนแพง. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย
- พงษ์ศักดิ์ เมยดง. (๒๒ กันยายน ๒๕๖๓). **สัมภาษณ์**. นักพัฒนาชุมชนปฏิบัติการ. สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย
- วัฒนพันธุ์ ครุฑเสนา. (๒๕๕๗). **ปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค : การสร้างนวัตกรรมเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย นครหลวงเวียงจันทน์ และแขวงบอลิคำไซ**.วารสารวิชาการ Veridian E-Journal,๗(๒) ค้นเมื่อ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๓ จาก <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/16789>
- วิภารัตน์ ช่วงทิพย์. (๒๕๕๘). **วรรณกรรมนาฏศิลป์พื้นเมือง**. ค้นเมื่อ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๓ จาก,<https://fineart.msu.ac.th/e-documents/myfile/0606218-146-%E0%B8%A7%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%93%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%A1.pptx>
- วิภาวรรณ ปิ่นแก้ว. (๒๕๕๑). **แนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศุภลักษณ์ อัครางกูร. (๒๕๕๑). **พฤติกรรมนักท่องเที่ยว**. ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา.สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (๒๕๕๙). **สถิติผู้นับถือศาสนา**. ค้นเมื่อ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๓ จาก ,<https://e-service.dra.go.th/buddha.php?p=stat>

